

THEDE PALM:

Gustaf II Adolfs fältpsalm

I Svensk Tidskrift 1985, nr 8, skrev Gunnar Hillerdal en artikel kallad Diskutabelt förslag till ny psalmbok. Thede Palm fortsätter diskussionen inför höstens kyrkomöte.

Han menar att kritiken nödvändiggör en överarbetning av förslaget. Han lägger också fram olika praktiska synpunkter på hur det fortsatta arbetet skall gå till.

Nog går det att få en psalmbok ur det framlagda materialet, menar han. Det gör ingenting om det skulle dröja ett år. Huvudsaken är att vi får en god psalmbok.

Thede Palm har tidigare varit en av redaktörerna för Svensk Tidskrift. Han har på olika sätt deltagit i debatten om den nya psalmboken.

Remissvaren på 1969 års psalmkommittés förslag till ny psalmbok för Svenska kyrkan har kommit in. Kommitténs sekreterare har det tvivelaktiga nöjet att sammanställa kritiken, så att den klart och tydligt kan föreläggas höstens kyrkomöte. Kommittén har också från flera håll fått erkännande för sitt arbete, och detta med rätta. Omfattande undersökningar av vilka psalmer i nuvarande, 1937 års psalmbok, som egentligen kommer till användning, är ett av dess goda initiativ. Det har lett till att ett stort antal nu obrukliga psalmer har rensats ut. Få sörjer dem. Det är sättet att fylla tomrummet efter dem som drabbats av den hårdaste kritiken.

Denna kritik, i den mån den blivit bekant, har varit både inträngande och bestämd. Svenska akademien har uttalat sig, Språknämnden likaså. Flera domkapitel och en teologisk fakultet har kommit med kritik som varit så nedgörande, att den inte kan kringgås. Församlingar, som utsetts till remissorgan, har bidragit med synpunkter på psalmbokens användning. Musikaliska akademien har yttrat sig om melodierna – här måste den aspekten på förslaget stå över, hur viktig den än är.

Kommitténs arbete och framtagna förslag har tidigare diskuterats i kyrkomötet. Olika önskemål har framställts. Kommittén har gjort sitt bästa för att tillfredsställa dem; detta framgår bla av kommentarerna till förslagen, tryckta separat i SOU 1985: 17. Så måste man tex förklara, att kommittén utan föregående varning placerat in ett antal av Margareta Melins småbarnsvisor på så vitt man kan förstå rent tillfälligt valda ställen i

psalmboken. Principen har varit: vill ni ha barnvisor, var så god, här har ni dem.

Samtidigt har kommittén räknat med att kyrkomötet i höst skall bli mer eller mindre tvunget att acceptera det framlagda förslaget. Den nyöversatta bibeln har ju blivit antagen, evangelieboken likaså, ny gudstjänstordning blir färdig. Hur skall man kunna vägra att godkänna det nya psalmboksförslaget? Eventuellt, högst eventuellt, skall smärre ändringar kunna komma ifråga. I förvissning om att kyrkomötet förhåller sig väl och inte revolterar har åtminstone ett bokförlag redan gjort psalmboken tryckfärdig.

För att inget missförstånd skall uppstå bör här uttryckligen sägas, att ingen påstår att kommitténs medlemmar tänkt mera på ett förlagsintresse än på Svenska kyrkans intresse. Det har bara blivit så självklart att kommittén ser sitt förslag som antagbart. Hur skulle kyrkomötet våga spjärna emot? Trots kritiken.

Biskop emeritus Olle Nivenius, som fick övertaga ordförandeskapet i kommittén, har på tal om att psalmer bedömts olika sagt, att "jag tar inte dessa kritiker på allvar längre". Det är olyckligt. Han borde förstå, att förmodligen de allra flesta kritiker är djupt engagerade. För dem är den svenska psalmboken ett viktigt inslag i den svenska kulturen, något som vi växt upp med, något som vi hellre har kvar med sina brister än vi ser de svenska psalmerna språkligt och innehållsligt deklinera.

Kritiken är berättigad

Här kan det inte bli fråga om mer än några få exempel på vad som kritiserats. Kyrkomötet kan få fram hur många exempel som helst. Kommittén har i prin-

cip velat avskaffa användning av verbens pluralformer i psalmerna, även om några av dem visat sig vara så starka att de avvisar förändringar ("unga / sjunga / med de gamla"; ett ännu mer lärorikt exempel här längre fram). Med ändrade verbformer har följt annat innehåll, vilket en del "förbättrare", kallade bearbetare, sett bort ifrån. Varför ps 424, "Den signade dag" alls skall skrivas om är svårbegripligt. Det är sant att den ursprungligen är från medeltiden och alltså omodern, att den sjungits av generationer svenskar som inte varit teologer samt att J O Wallin till 1819 års psalmbok skrev till två verser och att förfölja Wallin stått fritt för dagens psalmexperter. Wallins verser gick emellertid in i sammanhanget. Olof Hartman, tyvärr nu bortgången, som fick psalmen att handskas med, strök den ståtliga slutversen och ersatte den med en egen, som kunde tillhört Frälsningsarmén (ingenting ont om den! Men dess poesi hör inte hemma i medeltiden). En av Wallins verser lyder

Ack, låtom oss lova och bedja vår Gud,

när stunderna växla och skrida,
så skola vi stärkas att hålla hans bud
och vaka och tåligen lida.

Ja, låtom oss verka med allvar och flit,
så länge oss dagen förunnas.

Hartman (ps 175 i förslaget) har ändrat både form och innehåll:

O, låt oss då lova och bedja vår Gud,
när stunderna växlar och skrider.

Vår bön ger oss kraft att hålla hans bud

och vaka med alla som lider.

Så frambärs vårt liv till Guds heliga tjänst,

så länge oss dagen förunnas.

Wallins vers är enkel och lättfattlig för var och en. Vi skall med Guds hjälp vaka (jfr Wallins "Vaka, själ, och bed") mot det onda, tåla livets prövningar och utföra ett hederligt arbete. Hartmans vers är sämre (den tunga rad 5 med sex enstaviga ord av åtta i svårtolkat sammanhang). Innehållsligt medför den förändrade verbformen att vi med Guds hjälp skall vaka som nattsköterskor vakar då andra – inte vi – lider. Därmed frambär vi i rad 5 våra liv till Gud, vilket förefaller vara pretentiöst. Förut ville vi i all enkelhet verka, dvs arbeta, men det får inte vara med; Hartman skyggar alltid för orden verk och verka och detta förmodligen av teologiska skäl. Men ps 424 är inte teologisk.

Reagerade aldrig kommittén inför allt detta? Gjorde den det, varför gav den med sig?

Bearbetningar och pekoral

Den flitiga bearbetningen i förbättrings-syfte av andras psalmer, som kännetecknar det nya förslaget, går tillbaka på en önskan att allt skall bli lättare att förstå och på övertygelsen att församlingen inte begriper så mycket – en gammaldags professorsattityd, som uppträder i formen att en talare sänker sig till åhörarnas nivå, vilken ligger så mycket lägre än hans egen.

Bearbetningar har utförts lyckligt och pietetsfullt av Britt G Hallqvist, av Karl-Gustaf Hildebrand, av August Mannerheim, för att nämna några namn. De har förstått att underordna sig originalen och de har gjort det så att originalen vinner. Ett exempel är Jesper Svedbergs ps 142

på Den helige Mikael's dag, "Gud låter sina trogna här". Anders Frostenson, förslaget 167, har gjort en både lätt och klok bearbetning att vara tacksam för. I ett tidigare förslag delade den plats med en av Olof Hartman, vars produkt inte hade något gemensamt med Svedberg, snarare tvärtom. Trots detta stod också dennes namn under psalmen, vilket var orimligt. I detta fall har kommittén tagit intryck av kritiken och nu får Hartmans psalm på annan plats svara för sig själv.

Men en "bearbetning" kan bli mycket värre än så. Det finns en ps 508, "Förfäras ej du lilla hop", som stammar från 1600-talet och som kallats Gustaf II Adolfs fältpsalms. Dess första vers lyder:

Förfäras ej, du lilla hop,
fast fiendernas larm och rop
från alla sidor skalla.

De fröjdas åt din undergång,
men deras fröjd ej bliver lång;
ty låt ej modet falla.

Att detta är gammalt, skall inte förnekas, men det kan inte medföra några svårigheter att begripa. Möjligen borde ty = *alltså* ändras. Förslaget kommer med följande, ps 579:

Förfäras ej, du lilla hop,
av fiendernas larm och rop!
Sitt rike vill Gud giva.

När onskans härar tränger på,
behärskat må du framåt gå
och dig vid källan liva.

Att detta, med sin totala okänslighet för vad den gamla psalmen uttrycker, är ett pekoral, torde även en samlad kommitté få svårt att förneka. Vad menas fö med tredje raden, att Gud vill giva sitt rike? Och tillståndet att behärskat (!), alltså utan att utveckla alltför stor energi, gå emot det onda för att sedan sig

”vid källan liva” – vad detta nu kan vara – torde i varje fall ha varit helt främmande för Gustaf II Adolf. Men kvar står under psalmen ”Gustaf II Adolfs fältpsal”, vilket väl närmast får anses vara ett falsifikat.

Det är så 1969 års psalmskommitté anser att man får behandla gamla psalmer.

Detta är inget skämt. Det är så 1969 års psalmskommitté anser att man får behandla gamla psalmer. Hade den inte menat detta, hade den ju inte tryckt den här versionen. Men också nyare författare har varit och är i farozonen. Vi vet ju vad som hände J A Eklund. Man kan undra om Rättviksprosten Gabrielssons efterlevande kunnat lämna tillstånd till att dennes ståtliga, med avsikt gammaldags skrivna ”O Gud, för de trogna martyrer” (150) totalförstörts med den nya 163. Det är där, som förbättraren för att få rim på ordet prövning skriver ”För rättvisa stred ni, och intet / fick hindra er gärning, er övning (!)”.

Någon tror väl att dessa exempel måste representera olycksfall i arbetet. Så kan det inte vara. Kommittén har setat i mer än femton år och bör väl ha läst igenom vad den slutligen stannat för. De här anförda exemplen anses vara förbättringar!

Anders Frostenson

Anders Frostenson har lämnat bidrag i överflöd till en ny psalmbok. Han har också utsatts för mycken kritik. Men kanske bör man vara försiktig. Han har skrivit mycket goda psalmer i 1937 års

psalmbok och han har gjort det nu också. Men han har åstadkommit medelmåttiga psalmer och sämre än så, och detta har accepterats av psalmskommittén, som inte heller har reagerat mot att hans religiösa poesi – som det inte finns skäl att yttra sig om här – fått kallas för psalmer. Han har vidare gjort goda och mindre goda bearbetningar. Möjligen är hans översättningar i allmänhet mer lyckade än hans bearbetningar, där han bundits – i den mån han låtit sig hejda – av andra psalmer, som han fått i uppdrag att ”förbättra”.

Han måste ha haft ett starkt inflytande inom kommittén, då han var medlem av denna. Ett exempel: hans egen ps 241 med den berömda versen ”Öster, väster, norr och söder / korsets armar överskygga” har han i förslaget 102 behållit orörd, utan att ändra verbens pluralformer. Han har förstått att psalmen skulle förstöras genom ändringar. Tänk om han och andra velat förstå detta i många andra fall!

Kommittén har setat i mer än femton år och bör väl ha läst igenom vad den slutligen stannat för.

Vad Frostenson saknat, utom möjligen självkritik, har varit vad man kan kalla kamratkritik. Man får intrycket att kommittén samlats kring sitt arbetsbord, där Anders Frostenson läst upp sina nyskrivna psalmer i långa rader, och ingen av de närvarande har öppnat sin mun och frågat om han någonsin läst H C Andersens saga om Kejsarens nya kläder.

Ibland undrar man också om en psalmbok varit rätt forum för att ge ut Frostensons Samlade dikter. Att något sådant legat i luften tycks framgå av kommitténs egendomliga Supplement till förslaget, tryckt ihop med detta. Redan tanken, att man samtidigt med den nya psalmboken skall ge ut ett förslag till tillägg, är ju barock. I supplementet dominerar åter Frostenson med 16 nummer av 44.

Är en psalmbok rätt forum för att ge ut Frostensons Samlade dikter?

Vad göra?

Visst kan vi få en ny psalmbok med det material som föreligger. Men en del praktiska åtgärder måste till.

Kommittén har tänkt sig en psalmbok i två delar, båda indelade på samma sätt, vilket resulterar i en otymplighet för församlingen, som skall använda dem. Del 1 innebär en överenskommelse med andra kristna samfund i Sverige. Den omfattar 325 psalmer, de bästa tycker många. Delen kallas Sampsalm, språkligt en ful nybildning; kanske vore "En svensk psalmbok" bättre. Eftersom överenskommelsen – i sig själv en prestation – inte går att rygga, är det lika bra att trycka denna del med en gång, ev efter en översyn av ett antal "förbättringar".

Förslaget del 2 med 396 psalmer är tänkt som ett svenska kyrkans tillägg till Sampsalm men bör bli "Svenska kyrkans psalmbok". Dit flyttas Sampsalms innehåll där detta får sina nummer från Sampsalm inom parentes, i övrigt lö-

pande nummer från 1 och framåt. Resultatet blir en psalmbok att handskas med för församlingen.

Antalet nummer bör och kan minskas. Sammanslagningen kommer att visa, att många nr i förslaget är överflödiga då de jämförs med vad som redan finns i Sampsalm. Psalmernas kvalitet, inte hänsyn till författare, måste avgöra. Samtidigt måste man våga lösa frågan om de många bearbetningarna: vilka som kan försvaras, vilka som skjutit över målet. Gustaf II Adolfs fältpsal, se ovan, bör antingen stå kvar oförändrad eller tagas bort som överflödig i vår tid. Förslaget till ändring är givetvis omöjligt att acceptera. Kanske visar det sig riktigt att utesluta den; den används väl inte ofta. Tom "Den signade dag" kan uteslutas om man anser den vara undermålig i nuvarande skick! Den och andra är så starka att de kommer tillbaka någon gång, utan alla "förbättringar".

Psalmernas kvalitet, inte hänsyn till författare, måste avgöra.

Vidare bör alla småbarnsvisor, som strötts ut i del 2, tagas ut och sammanföras till en "Svenska kyrkans visbok för barn", som då också kan illustreras. Operationen blir så mycket lättare som Margareta Melin meddelat, att hennes mycket kritiserade "psalmer" aldrig varit avsedda som sådana! De är barnvisor, och kommittén har tagit över dem utan att fråga henne! Hur detta kunnat gå till borde kommittén själv förklara. Den bör också vara den första att vilja rätta till saken.

Förslaget innehåller ett mindre antal

psalmer på danska och norska. Vi får tex Grundtvig i både original och översättning. De förra har både ord och uttryck som torde vara obegripliga norr om gränsen mellan Skåne och Småland. Påhittet är ett utslag av ett slags förvänd ekumenik. Alla dessa psalmer bör utgå, eller ev översättas.

Påhittet är ett utslag av ett slags förvänd ekumenik.

Låt oss sedan få tillbaka en slutpsalm: Den nuvarande är undangömd och nästan omöjlig att finna.

Till psalmboken måste – verkligen måste – komma ett versregister. Nu finner man bara psalmernas första rad i ett register. Den som söker Frostensons vers "Öster, väster, norr och söder" tvingas gå till 1937 års psalmbok och slå

upp 241:3. Så får man fram 241, som börjar "Tung och kvalfull vilar". Med denna rad går man vidare till förslagets register och finner 102. Med andra ord: det går inte att hantera förslagspsalmboken, till på köpet i dess två delar, utan att ha tillgång till 1937 års psalmbok. Detta är opraktiskt i överkant.

Därtill kommer, att författarregistret strukits ned till bara namnen, utan alla årtal och utan de korta biografiska uppgifterna. Det förlag, som återför dem, bör kunna göra god reklam för sin upplaga. Varför kommittén tagit bort uppgifterna är obekant.

Nu säger någon: med all denna överarbetning blir den nya psalmboken inte färdig i år. Det är alldeles riktigt. Den blir kanske färdig hösten 1987 i stället. Men det gör ju ingenting. Kyrkan har tid på sig. Huvudsaken är att vi får en god och brukbar psalmbok.